

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

1 juni 1966

51e jaargang, no. 2544

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Nijver Nederland in kaart

DOOR onze verkeersligging, tezamen met de betrekkelijke grondstofarmoede van ons land, heeft onze industrie zich evenals handel, bankwezen en verkeer, vanouds in het westen geconcentreerd. In 1954, toen ons land de economische gevolgen van de oorlog ongeveer te boven was, herbergden de provincies Noord- en Zuid-Holland tezamen ca. 38 pCt. van de industriële werkgelegenheid (bouwnijverheid en ondernemingen met minder dan 10 werkzame personen buiten beschouwing gelaten). Buiten het westen hebben zich, op grond van specifieke vestigingsvoordelen, die bij de lezer bekend mogen worden verondersteld, enkele secundaire industriële agglomeraties gevormd. De belangrijkste treffen we aan in Overijssel (vnl. textiel- en kledingindustrie), Gelderland (vnl. papier- en baksteenindustrie), Noord-Brabant (vnl. textiel- en leerindustrie) en Limburg (vnl. aardewerkindustrie en mijnbouw). Hierdoor vond in 1954 in Noord-Brabant ca. 17 pCt., in Limburg ca. 11 pCt. en in Overijssel en Gelderland elk ca. 10 pCt. van onze industriële beroepsbevolking emplooi. In de overige 5 provincies tezamen slechts ca. 13 pCt.

Wanneer we als industrieprovincies die beschouwen, welke de grootste aantallen werknemers in de industrie tellen, waren dus onze industrieprovincies allereerst Noord- en Zuid-Holland, alsmede Noord-Brabant en vervolgens, in mindere mate, ook Limburg, Overijssel en Gelderland. Wanneer we echter het procentuele aandeel van elke provincie in de industriële werkgelegenheid delen door haar procentuele aandeel in de totale Nederlandse bevolking en de provincies rangschikken naar de grootte van de aldus berekende index, ontstaat een ander beeld. Wanneer deze index groter is dan 1, neemt de betreffende provincie een groter deel van de industriële werkgelegenheid voor haar rekening dan met haar bevolking overeenkomt; is de index kleiner dan 1, dan geldt het omgekeerde. Op deze wijze beschouwd, waren in 1954 alleen Limburg, Noord-Brabant en Overijssel typische industrieprovincies, terwijl Gelderland een precies met haar bevolkingsomvang overeenstemmend deel van de industriële werkgelegenheid bevatte.

Nu is in de naoorlogsperiode langs twee wegen een grotere gelijkmatigheid in de relatieve spreiding der industriële werkgelegenheid over de verschillende provincies, in laatstbedoelde zin, ontstaan. In de eerste plaats heeft er, aangelokt door de grotere werkgelegenheid aldaar, een migratie van de bevolking uit de overige provincies naar het westen plaats gehad. En in de tweede plaats heeft bij de industrie, die niet specifiek op het westen als vestigingsplaats was aangewezen, zowel door nieuwe vestiging en uitbreiding als soms ook door verplaatsing, een verschuiving in tegengestelde richting plaats gevonden. Dit laatste geschiedde op grond van de overvloed aan — relatief goedkope — industrieterreinen en arbeidskrachten buiten het westen. De hierdoor veroorzaakte gelijkmatiger verhouding tussen industriebevolking en totale bevolking over de verschillende provincies, wordt geïllustreerd door tabel 1. Wanneer we de mate van ongelijkmatigheid van de relatieve verdeling der industrie over de provincies, in bovenbedoelde zin, weergeven door de standaarddeviatie van de betreffende indices, dan daalde deze van 0,35 in 1954, via 0,30 in 1959 tot 0,26 in 1964.

Deze belangrijk grotere gelijkmatigheid is dus de resultante van twee tegengesteld gerichte stromen, één van de bevolking en één van de industrie. Ten einde na te gaan in hoeverre de industrie zich ook in absolute zin gelijkmatiger over de provincies heeft verdeeld, is tabel 2 samengesteld. Ook hier valt een duidelijk toenemende gelijkmatigheid, die nu dus uitsluitend

INHOUD

Drs. R. Iwema:

Nijver Nederland in kaart... 575

Drs. R. Schöndorff:

De normen naakt..... 577

Drs. F. L. G. Slooff:

Collectieve vermogensaanwasdeling in West-Duitsland 581

Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds:

Geldmarkt en rentetarieven in de Verenigde Staten..... 584

Prof. Ir. J. Sandee:

Anarchie in het noorden... 587

Drs. J. Zwakhals:

Krottenjammer van een Rotterdammer 588

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt.... 589

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

TABEL 1.

Procentueel aandeel in de industriële werkgelegenheid:
procentueel aandeel in de Nederlandse bevolking,
per provincie

	1954	1959	1964
Zeeland	0,5	0,5	0,6
Friesland	0,5	0,6	0,7
Drenthe	0,5	0,7	0,9
Groningen	0,7	0,8	0,9
Noord-Holland	0,9	0,9	0,9
Utrecht	0,9	0,8	0,9
Zuid-Holland	0,9	0,9	0,8
Gelderland	1,0	1,0	1,0
Noord-Brabant	1,4	1,4	1,4
Overijssel	1,4	1,3	1,3
Limburg	1,5	1,4	1,3
Nederland	1,0	1,0	1,0

het gevolg is van de beweging van de industrie, te constateren. Als maatstaf voor de ongelijkmatigheid van de absolute verdeling der industriële werkgelegenheid over de provincies de standaarddeviatie der betreffende percentages nemend, constateren we een daling van 6,72 in 1954, via 6,56 in 1959 tot 6,25 in 1964. Opvallend is hier, dat de daling van de standaarddeviatie in de tweede helft van de beschouwde periode belangrijk groter was dan in de eerste helft. Dit wijst er dus op dat in de tweede periode de beweging van de industrie een grotere rol heeft gespeeld dan in de eerste, hetgeen verklaard kan worden doordat, als gevolg van de arbeidsschaarste, in het westen een zodanige overspanning op de arbeidsmarkt optrad, dat de stimulans voor de industrie om het westen te verlaten, resp. zich daar niet te vestigen, sterk in betekenis toenam. Tegelijkertijd verminderde in overig Nederland als gevolg van de voortgezette hoogconjunctuur, de industrievestiging en de migratie van de bevolking de werkloosheid en daarmee de neiging naar het westen te emigreren. Per saldo is daardoor de relatieve verdeling van de industrie over de provincies, zoals die in de bovengenoemde indices tot uitdrukking komt, in beide perioden ongeveer in dezelfde mate „verbeterd”. Het industrialisatiebeleid heeft zich bij deze van nature aanwezige tendenties geheel aangesloten. In de eerste periode was het beleid gericht op eliminatie van de structurele werkloosheid buiten de randstad, zowel door aldaar via industrialisatie werkgelegenheid te scheppen, als door de migratie te bevorderen. In de tweede periode richtte het zich uitsluitend op spreiding van de industriële werkgelegenheid over Nederland (door regionale concentratie).

Met de bovengenoemde tendenties tot gelijkmatiger spreiding van de industriële werkgelegenheid over Nederland is nog niet alles gezegd. Er is ook een tegenstroom. Door de toenemende betekenis van de zeehavens als aanvoerplaatsen van de grondstoffen voor de basisindustrie in de metaal- en in de chemische sector, is er ook een neiging om deze industrieën en de daarmee samenhangende, toch weer in het westen te concentreren. Met name het percentage dat de twee westelijke provincies van de werkgelegenheid in de chemische industrie bevatten is in de door ons beschouwde periode dan ook gestegen (van 53 tot 55). Men kan dit ook in Europees verband zien en zelfs

TABEL 2.

Procentuele verdeling van de industriële werkgelegenheid
over de provincies

	1954	1959	1964
Groningen	3,0	3,3	3,7
Friesland	2,2	2,5	2,8
Drenthe	1,5	1,8	2,4
Overijssel	10,0	9,4	9,3
Gelderland	10,4	10,9	11,3
Utrecht	5,2	5,1	5,2
Noord-Holland	17,2	16,4	15,8
Zuid-Holland	20,8	20,0	18,9
Zeeland	1,3	1,3	1,4
Noord-Brabant	17,3	18,3	18,7
Limburg	11,1	11,0	10,5
Nederland	100,0	100,0	100,0

spreken van een tendens om het Ruhrgebied naar de delta der grote rivieren te verplaatsen. In de „Achtste nota inzake de industrialisatie van Nederland” wordt er echter op gewezen, dat „naar Westeuropese maatstaven gemeten geheel Nederland in geografische zin binnen de periferie van onze grote havengebieden ligt. In wezen is hier sprake van één aaneengesloten gunstig industrieel vestigingsgebied. De verbetering en nieuwe aanleg van de hoofdverbindingen in ons land zullen dit feit steeds duidelijker accentueren. Ook de gebieden buiten het Westen van ons land zullen derhalve de gunstige gevolgen ondervinden van onze ligging aan de toegangspoort tot West-Europa”¹⁾. Hoe gunstig deze gevolgen zijn is een kwestie van appreciatie; om onze snel groeiende bevolking haar aandeel in de „welvaart” te kunnen geven, is de geschetste ontwikkeling waarschijnlijk onvermijdelijk, al past bij het vooruitzicht, de „smidse van Europa” te worden, nauwelijks gejuich. In elk geval is het duidelijk, welke enorme collectieve voorzieningen zouden moeten worden getroffen om dit dichtstbevolkte landje ter wereld, met het hoogste geboortecijfer van Europa, als „één aaneengesloten industrieel vestigingsgebied” niet volstrekt onbewoonbaar te maken. Gezien de voor onze, bovendien goeddeels beneden de zeespiegel wonende, bevolking wel zeer specifieke omstandigheden, lijkt dan ook het steeds maar weer vergelijkende van onze belastingdruk met die van de omliggende landen op zichzelf weinig zinvol. En wat de samenhang tussen belastingdruk en investeringsklimaat betreft, wie weet weegt voor de ondernemingen het vestigingsplaatsvoordeel wel tegen wat hogere fiscale lasten op²⁾. Enfin, waarschijnlijk zullen we de ons door het lot opgelegde lasten, in plaats van zoals de laatste jaren door middel van een ignobele inflatie op de zgn. „vergeten groepen”, wel weer op de toekomst — van ons en van onze kinderen — gaan afwentelen. Want: afwentelen willen we.

Mijnsherenland.

R. IWEMA.

¹⁾ T.a.p., blz. 76.

²⁾ Wil men de bovenbedoelde, in Nederland zo populaire, tijdspassing volstrekt niet missen, dan zou de aandacht misschien eens van het feit dat we de hoogste directe belastingdruk hebben, verplaatst kunnen worden naar het feit dat we er de laagste indirecte belastingdruk op na houden.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De algemene beschouwing in het verslag van De Nederlandsche Bank over 1965 geeft aanleiding op te merken dat men zich ervan bewust dient te zijn dat zowel de doelstellingen van het beleid als de normen voor het beleid op waarde-oordelen berusten. Doelstellingen noch normen zijn het produkt van economische analyse. Bij het nagaan van het voor en tegen van normen wordt gewezen op de wenselijkheid van regels voor het beleid, anderzijds op het gevaar dat dergelijke vuistregels tot absolute waarheden dreigen uit te groeien. Ter wille van een democratische besluitvorming is een zodanig genuanceerde weergave van normen noodzakelijk, dat impliciete waarde-oordelen en mogelijke alternatieven duidelijk naar voren komen, welke noodzaak geïllustreerd wordt aan de normen voor de loonsverhoging, de begroting en de betalingsbalans.

De normen naakt

Inleiding

DE algemene beschouwingen in het verslag van De Nederlandsche Bank (hierna aangeduid als „het Verslag”) over het boekjaar 1965 geven ons aanleiding in te gaan op enkele daarin ter sprake komende zaken. In dit Verslag wordt uitvoerig ingegaan op de doelstellingen van de economische politiek en op de normen waaraan het beleid moet voldoen ten einde deze doelstellingen te verwezenlijken.

Met als uitgangspunt het positieve, dus a-normatieve, karakter van de economie zal in dit artikel worden nagegaan in hoeverre bij het formuleren van de doelstellingen en bij het vaststellen van de normen waarderingen en belangenafwegingen plaats hebben, welke niet kunnen stoelen op een „wertfreie” analyse. Door bij enkele normen een tipje van de quasi-wetenschappelijke sluier op te lichten zal worden getracht de achterliggende belangentegenstellingen bloot te leggen. Gewezen zal worden op het gevaar een wetenschap te gebruiken, bewust dan wel onbewust, voor doeleinden welke door die wetenschap niet kunnen worden aangegeven, laat staan worden gewaardeerd. Tevens zal de aandacht worden gevestigd op het gevaar dat uitgaat van een zo absolute interpretatie van bepaalde normen, dat de alternatieven voor het beleid niet meer zichtbaar zijn.

De doelstellingen

In het Verslag worden de in ons land en ook daarbuiten algemeen aanvaarde doelstellingen van de economische politiek naar voren gebracht. Achtereenvolgens worden genoemd het streven naar een redelijke groei, naar gunstige werkgelegenheid, naar evenwicht op de betalingsbalans, naar redelijke prijsstabiliteit en naar een redelijke inkomensverdeling. Ten einde de verschillende doelen te bereiken is de laatste decennia een complex instrumentarium ontwikkeld. Het hanteren van dit instrumentarium pleegt men aan te duiden met termen als groeipolitiek, loonpolitiek, betalingsbalanspolitiek, prijspolitiek, monetaire politiek, begrotingspolitiek. Nu bestaat bij het voeren van een politiek, een beleid, de behoefte aan richtlijnen, vuistregels, normen. Hoe moeten degenen die bij het dagelijks beleid betrokken zijn de instrumenten hanteren opdat de doelstellingen zoveel mogelijk worden benaderd? Ziedaar de praktische vraag, die leidt tot het creëren van vuistregels.

Vanzelfsprekend wordt bij het opstellen van de beleidsnormen gebruik gemaakt van het inzicht dat de economische wetenschap verschafft in de verschijnselen en hun samenhangen. Daarbij wordt dan nogal eens uit het oog verloren dat de economie niet meer kan dan, gegeven de doelstellingen, de consistentie van de diverse middelen toetsen. De economie kan de doelstellingen van het beleid niet aangeven en zij kan over gegeven doelstellingen geen oordeel geven. Het „algemeen aanvaarde” karakter van de doelstellingen wil niet zeggen dat deze op enigerlei wijze uit de economie kunnen worden afgeleid. Zo heeft de economie geen criterium om te toetsen of stabiele prijzen beter zijn dan stijgende prijzen, of volledige werkgelegenheid beter is dan werkloosheid. Evenzo ontbreekt een toetsingsmaatstaf om na te gaan of volledige werkgelegenheid beter is dan stabiele prijzen en omgekeerd. Een oordeel over deze zaken rust altijd op buiten-economische waarderingen. Welke van de doelstellingen men bijv. laat prevaleren is een kwestie van beleid, geen keuze welke logisch dwingend uit de economische wetenschap voortvloeit.

Het buiten-economisch karakter van de doelstellingen zal in het navolgende nog worden geïllustreerd. Wij zullen nu eerst onze aandacht richten op enkele in de loop der jaren ontwikkelde beleidsnormen.

Enkele beleidsnormen

Het algemeen economisch overzicht van het Verslag spitst zich toe op het analyseren van de oorzaken van de voortdurende prijsstijgingen. Gepoogd wordt d.m.v. een grondige analyse te komen tot een gefundeerd oordeel of de prijsinflatie moet worden toegeschreven aan overmatige loonsverhogingen, aan een overmatige bestedingsexpansie dan wel aan een overmatige toeneming van de liquiditeiten¹⁾. De meeste van de ten tonele gevoerde normen zijn dan ook beleidsregels die er op gericht zijn prijsstijging tegen te gaan.

T.a.v. de loonpolitiek wordt aandacht geschonken aan de norm dat ter verwezenlijking van prijsstabiliteit elke algemene loonsverhoging, die de stijging van de gemiddelde arbeidsproductiviteit overtreft, dient te worden vermeden.

¹⁾ Het Verslag hanteert hier de term „monetaire inflatie”; definieert men inflatie als opwaartse verbrekking van het monetair evenwicht, dan is genoemde term een pleonasme.

T.a.v. de bestedingspolitiek wordt als algemene norm gesteld dat elke vermeerdering van de bestedingen welke verhoudingsgewijs uitgaat boven de bereikbare vermeerdering van het reëel nationaal produkt, dient te worden vermeden, tenzij elders een overeenkomstige vermindering van bestedingen kan worden bereikt. Deze algemene norm voor de bestedingen krijgt in ons land, en ook in E.E.G.-verband, een concrete vorm bij de begrotingspolitiek. De structurele ruimte voor de groei van de rijksbegroting wordt gekoppeld aan de groei van het nationaal inkomen; de uitgavenstijging dient achter te blijven bij de groei van het nationaal inkomen.

Vervolgens is daar de norm voor de monetaire politiek, welke inhoudt dat de liquiditeitscreatie, bij onveranderde liquiditeitsvoorkeur, moet overeenstemmen met de liquiditeitsbehoefte voortvloeiende uit de groei van de reële produktie.

Ten slotte is er dan de norm voor het gewenste overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans: gemiddeld jaarlijks is een overschot op de lopende rekening gewenst i.v.m. de structurele netto kapitaalexport en de nodige aanwas van de goud- en deviezenvoorraad. Deze wat uitgebreide opsomming van het bouquet van normen is noodzakelijk om in het navolgende tot een oordeel te kunnen komen over het voor en tegen ervan.

Het voor en tegen van normen

VOOR zover het voeren van een beleid vraagt om duidelijke richtlijnen is het formuleren van normen een noodzaak. Vanuit dat standpunt bezien is er niets tegen het opstellen van zodanige regels. Aan de andere kant moeten evenwel de gevaarlijke aspecten van deze vorm van pseudo-wetgeving niet uit het oog worden verloren. Het presenteren van een bepaalde richtlijn als *de* norm impliceert een oordeel over de juistheid of gewenstheid van bepaalde middelen. Zoals reeds opgemerkt, kan de economie een dergelijk oordeel niet geven. Het gevaar bestaat nu dat aan normen, doordat zij herhaaldelijk met veel wetenschappelijk gezag worden geponeerd, een welhaast absolute geldigheid wordt toegekend. Men kan nog verder gaan en zeggen dat door de wijze van presentatie de normen vaak het karakter krijgen van regels, die dwingend voortvloeien uit de economische analyse. Soms zelfs worden de vuistregels expliciet als „wetenschappelijk goed gefundeerd” betiteld ²⁾. Wordt een bepaalde beleidsregel herhaaldelijk met een wetenschappelijk waas omhuld geponeerd, dan is het niet denkbeeldig dat zo'n regel een eigen leven gaat leiden. De uitvoerders van het beleid realiseren zich veelal het alternatief niet meer; normen dreigen tot dogma's te worden.

Dat alternatief is echter wel degelijk aanwezig. Het is bij elke norm aanwezig, omdat de normen, evenals de doelstellingen, gebaseerd zijn op buiten-economische waarde-oordelen. Bij het stellen van een beleidsnorm maakt men een keuze op grond van politieke, ethische, sociale, in elk geval niet-economische waarderingen. Een persoon of instelling met andere waarde-oordelen zal een ander beleid willen voeren en zal andere normen willen hanteren.

Om deze gedachten nader te motiveren en om de alternatieven duidelijker zichtbaar te maken zullen wij van enkele van de in het voorgaande genoemde doelstellingen en normen nagaan welke de achterliggende waarde-oordelen zijn.

Reeds werd opgemerkt dat geen van de doelstellingen aanspraak kan maken op een uit de economische analyse volgende prioriteit. Veelal zijn de doelstellingen min of meer rivaliserend; de verwezenlijking van de een gaat dikwijls ten koste van een of meer andere. Zo zijn bijv. een krachtige groei, volledige werkgelegenheid en prijsstabiliteit nagenoeg niet met elkander te verenigen doelstellingen. Het streven kan er slechts op gericht zijn de gelijktijdige verwezenlijking zoveel mogelijk te benaderen.

Wanneer men de laatste decennia heeft gekozen vóór volledige werkgelegenheid ten koste van de prijsstabiliteit dan is dat geschied op o.m. sociaal-ethische gronden. Een matige geldontwaarding wordt minder verwerpelijk geacht dan werkloosheid. De werkloosheidsangst, voortvloeiend uit de ellende van de jaren dertig, ligt hieraan ten grondslag. Naarmate evenwel de geldontwaarding onmatiger is geworden en het beeld van werkloosheid op de achtergrond is gedrongen, is een verschuiving opgetreden in de waardering. Men gaat aan prijsstabiliteit een relatief groter belang hechten, eventueel ten koste van het bestaande groeitempo. Een zodanige stabilisatieperiode heeft Frankrijk de laatste jaren doorgemaakt; alles wijst erop dat Nederland een dergelijke periode tegemoet gaat.

Achter het streven naar stabiele prijzen ligt vooral de gedachte dat prijsstijgingen een willekeurige bevoordeling van guldensdebiteuren en benadeling van guldenscrediteuren meebrengen. Wanneer prijsstabiliteit slechts verkregen kan worden ten koste van een zekere stagnatie in de groei, zou men kunnen overwegen de geldontwaarding te accepteren en ermee rekening te houden ³⁾. Het is een kwestie wat men voor het beleid in een bepaalde periode het meest opportuun acht. Het is een afweging van belangen van de betrokkenen, in dit geval belangen als die van de Staat (belangrijk guldensdebiteur), de zgn. vergeten groepen (guldenscrediteuren), de slachtoffers van werkloosheid. Bij deze afweging staat de economische wetenschap buiten spel ⁴⁾.

Waarde-oordelen achter enkele normen

ALVORENS ons kritisch op te stellen tegenover het op absolute wijze voordragen van diverse normen, willen wij erop wijzen dat in het Bankverslag over 1965 t.a.v. enkele normen een genuanceerder standpunt wordt ingenomen dan wij in het algemeen aantreffen bij de verschillende beleidsinstanties. Wij doelen hier met name op de toevoeging „tenzij die verhoging kan worden opgevangen door een daling van het winstinkomen” ⁵⁾ bij de norm voor de toelaatbare loonstijging en op de toevoeging „tenzij vaststaat dat elders een overeenkomstige vermindering van bestedingen tot stand komt” ⁶⁾ bij de norm voor de algemene bestedingen. Deze genuanceerde weergave doet het alternatief reeds doorschemeren. Daar staat dan weer tegenover dat de norm voor het overschot op de lopende rekening weer als de meest absolute waarheid wordt geponeerd, terwijl de wijze van presentatie in het vorige Verslag juist aanleiding gaf te spreken van „een bescheiden evolutie in de denkbeelden. . . .” ⁷⁾.

³⁾ Aangenomen dat alle landen waarmee wij betrekkingen onderhouden hetzelfde zouden doen.

⁴⁾ Gedachten van gelijke strekking komen naar voren in het artikel van J. Pen in *Het Parool*, 5 mei 1966, blz. 3.

⁵⁾ Het Verslag, 1965, blz. 11.

⁶⁾ Het Verslag, 1965, blz. 12.

⁷⁾ A. Heertje: „Gistend beleid” in *E.-S.B.* van 30 juni 1965, blz. 596.

²⁾ „De Miljoenennota” 1966, blz. 14.

Laat ons nu ingaan op de norm voor de loonstijging. In het algemeen wordt deze regel zo geformuleerd dat loonstijgingen, die de toeneming van de arbeidsproductiviteit overtreffen, tot prijsstijgingen aanleiding geven en uit dien hoofde verwerpelijk zijn. Wij zagen reeds dat het verwerpelijk achten van prijsstijgingen een weliswaar algemeen aanvaard, doch buiten-economisch oordeel in zich bergt. Uit de hierboven geciteerde zin uit het Verslag blijkt reeds dat men er bij het formuleren van de norm impliciet van uit gaat dat de werkgevers hun winst gehandhaafd wensen te zien en derhalve de loonsverhoging doorberekenen in de prijzen. Alleen in dat geval zal een boven de toeneming van de arbeidsproductiviteit uitgaande loonstijging aanleiding geven tot prijsstijging. Het is evenwel denkbaar dat de ondernemers de kostenverhoging niet doorberekenen, waardoor hun winst afneemt. Dit is niet het meest waarschijnlijk, maar het behoort als alternatief genoemd te worden. Dan eerst wordt het duidelijk dat achter deze norm de strijd om het werkgevers- en het werknemersaandeel in het nationaal inkomen wordt uitgevochten. Dan wordt begrijpelijk dat werkgeversorganisaties deze norm als een wetenschappelijk gegeven hanteren, terwijl N.V.V.-voorzitter Kloos de norm in een televisie-uitzending als „professorale nonsens” aanduidt.

Laat ons vervolgens de norm voor het budgettaire beleid bezien. Deze regel valt uiteen in enerzijds een norm voor de structurele ruimte en anderzijds een norm voor de uitgavenstijging binnen deze ruimte. De ruimte, bepaald door de trendmatige groei van het nationaal inkomen, kan worden aangewend voor uitgavenverhoging c.q. belastingverlaging. Bij het stijgen van het nationaal inkomen stijgt de belastingdruk t.g.v. de werking van de progressiefactor. Uitgaande van de wenselijkheid van een constante belastingdruk luidt dan de norm voor de uitgavenstijging dat deze achter moet blijven bij de trendmatige stijging van het nationaal inkomen. Deze zgn. Zijlstra-norm is een regel welke in de plaats is getreden van de anti-cyclische begrotingspolitiek. De complementariteit van vele particuliere bestedingen met bestedingen van overheidswege voor de infrastructuur maakt het ten uitvoer brengen van een anti-cyclisch beleid onmogelijk. De Zijlstra-norm beoogt nu van de overheid in elk geval geen conjunctuurstimulerend effect te doen uitgaan. Ook hier bestaat weer een beleidskwestie: men zou ook de structurele ruimte als geheel kunnen opeisen voor uitgavenstijging. Doordat men dan de werking van de progressiefactor niet neutraliseert wordt het uitgangspunt van een constante belastingdruk losgelaten. Dat uitgangspunt wordt ook losgelaten wanneer de uitgavenstijging de structurele ruimte overtreft, zoals dat voor 1966 het geval is. Wanneer de bestedingen van de niet-overheidssector dienovereenkomstig worden beperkt zal er per saldo geen conjunctuurstimulerende werking van de begroting uitgaan. Of de voorkeur moet worden gegeven aan overheidsuitgaven of aan niet-overheidsuitgaven, aan constante of niet-constante belastingdruk, is een vraagstuk van politieke prioriteitenbepaling ⁸⁾.

Voorbijaande aan de norm voor de wenselijke liquiditeitscreatie ⁹⁾, willen wij ten slotte nagaan welke waardeoordelen achter de norm voor het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans schuilgaan. Ten einde

enerzijds in onze netto behoefte aan kapitaalexport te kunnen voorzien en anderzijds onze goud- en deviezenvoorraad te doen toenemen, moet de lopende rekening jaarlijks (of: gemiddeld over een reeks van jaren) een overschot van 2 pCt. van het nationaal inkomen vertonen. Nederlands structurele kapitaalexport betreft voornamelijk verstrekte commerciële kredieten en voorziening in de kapitaalbehoeften van de ontwikkelingslanden. Het stellen van de norm impliceert dus in eerste instantie dat men per saldo een deel van onze behoeftenbevredigingsmiddelen aan het buitenland ter beschikking stelt. Dit doet men om het aldus verkregen besparingsoverschot (het overschot op de lopende rekening) gedeeltelijk voor dekking van de netto kapitaalexport en gedeeltelijk voor toeneming van de goud- en deviezenvoorraad te bestemmen. Het zal na het voorgaande weinig betoog behoeven dat de keuze vóór een exportsaldo op de lopende rekening, de keuze vóór kapitaaluitvoer en vóór het aanleggen van een goud- en deviezenbuffer evenzovele buiten-economische beleidsoordelen betekenen. In welke mate men de export meent te moeten financieren, in welke mate men ontwikkelingshulp meent te moeten verstrekken, welke omvang van de goud- en deviezenreserve men wenselijk acht, dit is alles een kwestie van beleid. Hier komt bij dat zich op de achtergrond een vraagstuk van inkomensverdeling voordoet. Een overschot op de lopende rekening dat niet geheel door kapitaalexport wordt gecompenseerd heeft een effect op de inkomensverdeling ten gunste van het ondernemersinkomen ¹⁰⁾.

Reeds is ter sprake gebracht dat in het Verslag over 1965 de norm in haar meest absolute vorm wordt gepresenteerd. De genuanceerdere presentatie in het Verslag van 1964 sprak van een overschot „gemiddeld over een reeks van jaren” ¹¹⁾. Deze formulering opent de mogelijkheid dat in een bepaald jaar een tekort op de lopende rekening ontstaat zonder dat dit direct tot ernstige bezorgdheid aanleiding hoeft te geven. De absolute formulering van de norm in het recente Verslag sluit de mogelijkheid van een tijdelijk tekort op de lopende rekening uit; zelfs wordt de mogelijkheid van het tijdelijk niet bereiken van het gewenste overschot uitgesloten. Zo kan, naar aanleiding van het tekort op lopende rekening zowel als op totale rekening, in het Verslag over 1965 worden gezegd dat het verloop van de betalingsbalans „weinig reden tot voldoening gaf” ¹²⁾. Tien jaar lang zijn per saldo liquiditeiten uit het buitenland toegevloeid ten belope van jaarlijks gemiddeld $\frac{1}{2}$ pCt. van het nationaal inkomen wegens het feit dat de structurele kapitaalexport achter bleef bij de norm, en van jaarlijks gemiddeld 1 pCt. uit hoofde van netto incidentele kapitaalimport ¹³⁾. Nu wordt naar aanleiding van het tekort in 1965 (en het tekort voor 1966 zal nog groter zijn) alarm geslagen: „Het ontbreken van een speelruimte, in de vorm van een overschot op de lopende rekening, deed zich, toen zich op de binnenlandse kapitaalmarkt een acute vermogensschaarste openbaarde, op pijnlijke wijze gevoelen” ¹⁴⁾. Hierop volgt dan de passage waarin voor een zo spoedig mogelijk herwinnen van het normatieve overschot op de lopende rekening wordt gepleit. Terwijl toch

¹⁰⁾ A. Oberhauser: „Zahlungsbilanzüberschüsse und Einkommensverteilung”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 1964, II, blz. 286-300.

¹¹⁾ Het Verslag, 1964, blz. 59.

¹²⁾ Het Verslag, 1965, blz. 10.

¹³⁾ Zie hiervoor R. Schöndorff: „Gistende norm” in *E.-S.B.* van 30 juni 1965, blz. 598.

¹⁴⁾ Het Verslag, 1965, blz. 65.

⁸⁾ Zie ook Th. A. Stevers: „Een beschouwing over structurele en conjuncturele begrotingsnormen”, *Maandschrift Economie*, augustus 1965, blz. 535.

⁹⁾ Wij verwijzen naar J. J. Klant: „Monetaire filosofie en folklore”, *De Economist*, januari 1966, i.h.b. blz. 39.

de deflatoire werking welke uitgaat van een tekort op lopende en totale rekening in de huidige conjuncturele situatie zou moeten worden geaccepteerd ¹⁵⁾ heeft De Nederlandsche Bank slecht oog voor het pijnlijke karakter van deze aanpassing. In een inflatoir internationaal klimaat wenst men alsnog de norm te handhaven. Het importeren van prijsinflatie wordt daarmee als een factor van minder belang gezien dan het afvloeien van goud en deviezen. Op zich zelf is dat weer een beleidsvraagstuk, waarover men verschillend kan denken. Hoe kan men dit standpunt evenwel rijmen met het verwijt dat in hetzelfde Verslag de overheid wordt gemaakt? Wij lezen: „De verantwoordelijkheid voor de bestedingsinflatie dient in belangrijke mate aan de overheid te worden toegerekend...” ¹⁶⁾.

Zonder dit laatste te willen ontkennen past hier toch wel de vraag of misschien het bestedingsaspect van het gepropageerde overschot op de lopende rekening niet al te zeer wordt onderschat. De eenzijdig monetaire redenering ¹⁷⁾ dat tegenover de toevloeiing van liquiditeiten t.g.v. dit overschot een even grote afvloeiing van liquiditeiten

¹⁵⁾ Wij verwijzen naar de passage in G. A. Kessler: *Monetaire evenwicht en betalingsbalansen evenwicht*, Leiden 1958, blz. 413: „Het monetaire beleid dient er (...) in het algemeen op te zijn gericht, de liquiditeitsverkrapping uit hoofde van het betalingsbalanstekort..., zodanig in de volkshuishouding te laten doorwerken, dat aan de binnenlandse inflatoire impulsen, welke aan de bestedingsinflatie ten grondslag liggen, een spoedig einde komt”. Hetzelfde geldt o.i. voor buitenlandse inflatoire impulsen.

¹⁶⁾ Het Verslag, 1965, blz. 16.

staat in de vorm van netto kapitaalexport, ziet over het hoofd dat het exportsaldo op de lopende rekening de overbesteding verergert ¹⁸⁾.

In de gedachtengang van De Nederlandsche Bank bestaat er bij een evenwicht op de totale rekening geen overbesteding. Men spreekt eerst van overbesteding, wanneer de betalingsbalans een tekort vertoont ¹⁹⁾. Definieert men evenwel overbesteding in de reële sfeer dan opent dit de mogelijkheid in te zien dat ook met evenwicht of met een overschot op de betalingsbalans van overbesteding sprake kan zijn. Dan betekent overbesteding immers dat binnenlandse plus buitenlandse bestedingen groter zijn dan het nationaal produkt (binnenlands produkt vermeerderd met de import), waar deze bestedingen zich op richten. De Nederlandsche Bank spreekt in dat stadium nog slechts van bestedingsinflatie. Wellicht kan dit verklaren dat de Bank haar eigen bijdrage tot de overbesteding en daarmee tot de prijsstijging nog steeds onderschat. Wellicht kan dit tevens verklaren dat de Nederlandse beleidsinstanties eerst in een relatief ver gevorderd stadium van oververhitting van de economie maatregelen ter afkoeling gaan nemen.

Laren (N.H.).

Drs. R. SCHÖNDORFF.

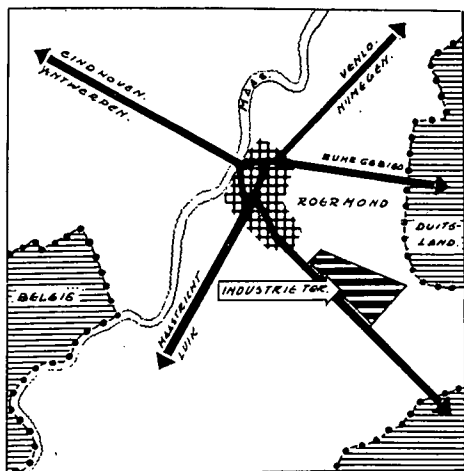
¹⁷⁾ Zie ook J. Pen: „De controverse tussen de monetaire en de bestedingsschool: enkele recente bijdragen”, *Tijdschrift voor documentatie en voorlichting van de Nationale Bank van België*, februari 1966, i. h. b. blz. 145.

¹⁸⁾ Zie ook A. Heertje: „Economie, wetenschap en kunst”, *De Economist*, 1964, blz. 745.

¹⁹⁾ Het Verslag, 1965, blz. 10.

(I. M.)

ROERSTREEK INDUSTRIETERREIN „HEIDE”

- Limburgs GROOTSTE industrieterrein
- REGERINGSSTEUN voor zich vestigende industrieën
- GOEDE VERBINDINGEN over weg, spoor en water
- CENTRALE LIGGING binnen het EURO-MARKTGEBIED
- uitstekend WOONKLIMAAT
- WONINGEN beschikbaar
- verhuur van INDUSTRIEHALLEN
- voldoende ARBEIDSKRACHTEN

INLICHTINGEN omtrent vestigingsmogelijkheden op dit TERREIN worden gaarne verstrekt door het SECRETARIAAT van het INDUSTRIESCHAP „ROERSTREEK”, p.a. STADHUIS, ROERMOND, Telefoon 04150-4041.

Na in een vorig artikel te zijn ingegaan op de in West-Duitsland gepubliceerde plannen met betrekking tot het investeringsloon, komen in onderstaand artikel de daar ontvouwde ideeën over de collectieve vermogensaanwasdeling aan de orde. Schrijver laat eerst de inhoud van de voornaamste plannen terzake de revue passeren en geeft er vervolgens een kritische beoordeling van. Zijn mening is dat zij in het algemeen vrij oppervlakkig zijn en niet voldoende in details zijn uitgewerkt. Het lijkt hem weinig waarschijnlijk dat zij vatbaar zijn voor een succesvolle verwezenlijking. In een derde en laatste artikel zal schrijver nagaan welke mogelijkheden de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling in West-Duitsland biedt.

Inleiding

REEDS eerder wijdden wij een beschouwing aan het investeringsloon in West-Duitsland¹⁾. Thans zal aandacht worden besteed aan de vermogensaanwasdeling in collectieve vorm aldaar.

Onder *winstdeling* wordt verstaan het in een, wettelijk of contractueel vastgelegde, verhouding delen van de werknemers in de winst. Hierbij is uiteraard veel verschil van mening mogelijk omtrent hetgeen tot de winst behoort. In het onderhavige artikel zal echter niet nader op dit bedrijfs-economische probleem worden ingegaan.

Vermogensaanwasdeling is het delen van de werknemers in de *ingehouden* winst. In enge zin houdt dit in het verkrijgen van vermogenstitels (aandelen, schuldvorderingen of tussenvormen daarvan) door de werknemers. In ruimere zin valt hiertoe ook te rekenen de *geblokkeerde winstdeling*, waarbij de werknemers een toekenning in contanten ontvangen, doch verplicht zijn deze te beleggen.

Gewone winstdeling door werknemers is ook in West-Duitsland al sinds lang ingeburgerd. Vele ondernemingen kennen een gedeelte van de uitkeerbare winst aan hun eigen personeel toe. Er zijn zelfs meer algemene winstdelingsvoorstellen van zeer oude datum te vinden. Zo stelde reeds in 1847 de Rijnlander P. F. Reichenspergen voor, de arbeiders bij de wet een bepaald deel toe te kennen van de zuivere winst van de fabriek, waarin zij werken om hen zodoende mede-eigenaar daarvan te laten worden.

De gedachten inzake vermogensaanwasdeling begonnen pas omstreeks dezelfde tijd als die inzake het investeringsloon goed wortel te schieten, nl. in het begin der jaren vijftig. Zij dankten hun ontstaan aan dezelfde oorzaak: de opeenhoping van kapitaal in de ondernemingen ingevolge de grote naoorlogse reserveringen met het oog op de uitbreidingsinvesteringen. Het verschil met het investeringsloon bestaat voornamelijk hierin, dat men bij de vermogensaanwasdeling — terecht — een zo verantwoord mogelijke relatie probeert te leggen tussen de winsten en de omvang van de vermogensaanspraken voor de werknemers. Maar dit betekent tevens, dat men op grote moeilijkheden bij de uitvoering zal kunnen stuiten bij die ondernemingen, waarvoor het moeilijk is de winst volgens objectieve maatstaven vast te stellen (bijv. bij de landbouw- en middenstandsbedrijven). Laat ons thans eerst eens nagaan welke plannen er in West-Duitsland zijn gelanceerd met betrekking tot de collectieve vermogensaanwasdeling. In een volgend artikel zal dan de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling worden behandeld.

¹⁾ Zie E.-S.B. van 11 mei 1966.

Collectieve vermogens- aanwasdeling in West-Duitsland

De plannen terzake van collectieve vermogensaanwasdeling

ONDER *collectieve vermogensaanwasdeling* is te verstaan een systeem, waarbij de werknemers van meer dan één onderneming deelgerechtigd zijn tot de vermogensaanwas van meer dan één onderneming en waarbij, wat elke werknemer krijgt toegedeeld, niet afhankelijk is van de in zijn eigen onderneming gemaakte winst, doch van wat door de deelnemende ondernemingen gezamenlijk is ingebracht. In feite zal het in het navolgende voornamelijk gaan om bepleite nationale vermogensaanwasdelings-systemen. Het maakt zowel voor de opzet als voor de aard van de opgeroepen problemen echter nauwelijks enig verschil uit of een nationale of een bedrijfstaksgewijze regeling wordt behandeld.

De Westduitse plannen voor collectieve vermogensaanwasdeling stammen vooral uit de kringen van de Duitse vakbeweging. In de jaren vijftig won in deze kringen de overtuiging steeds meer veld, dat een belangrijke positieverbetering van de werknemers nog slechts te verwezenlijken was door hen aanspraken te geven op de na de oorlog sterk aangezwollen vermogensaanwas in het bedrijfsleven. Als nevendoeleinden komen nog naar voren het tegengaan van machtsconcentraties in handen van een kleine groep kapitaalkrachtige personen en het bevorderen van de democratie in het bedrijfsleven.

Het eerst gepubliceerde plan inzake collectieve vermogensaanwasdeling is dat van Prof. Gleitze, de toenmalige directeur van het Wirtschaftswissenschaftliche Institut der Gewerkschaften. Hij ontvouwde zijn gedachten in 1957 voor de Evangelische Akademie in Bad Boll²⁾. Gleitze wilde de grote naamloze vennootschappen wettelijk verplichten middelen af te staan aan „überbetriebliche Sozialfonds” per bedrijfstak of aan één nationale beleggingsgemeenschap, waarop dan alle werknemers van zo'n bedrijfstak of alle werknemers in den lande aanspraken zouden dienen te verkrijgen. De stortingen zouden in aandelen mogen plaatsvinden. De bijdragen van de ondernemingen zouden vastgesteld kunnen worden op grond van de fiscale afschrijvingen, de investeringen of de dividenduitkeringen. Hij heeft ook nog gesproken over de overdracht van voorzieningen voor pensioenen en van stille reserves aan bedoelde fonds(en). Gleitze heeft niet aangegeven hoe de aanspraken over de werknemers behoren te worden verdeeld. De werknemers mogen deze echter slechts verzilveren na hun pensionering uit hoofde

²⁾ B. Gleitze: „Lohnpolitik und Vermögenverteilung”, in *Sozialer Fortschritt*, 1957, blz. 55 e.v. en „Gedankenaustausch über Eigentumspolitik” in *Sozialer Fortschritt*, 1958, blz. 33 e.v.

van ouderdom of invaliditeit. De beleggingsgemeenschap (pen) zou (den) paritair of alleen door de vakbeweging kunnen worden beheerd.

De nogal vage ideeën van Gleitze zijn door Dr. Büttner van de Deutsche Gewerkschaftsbund verder uitgewerkt en enigszins bijgeschaafd voor praktisch gebruik³⁾. Büttner wil eveneens de ondernemingen wettelijk verplichten een gedeelte van hun vermogensaanwas, bijv. 50 pCt., in een nationale beleggingsgemeenschap te storten. Hierop behoren alle werknemers aanspraken te ontvangen, doch de stortingen — in aandelen, in schuldvorderingen of in contanten — behoeven slechts plaats te vinden door ondernemingen van een zekere omvang, bijv. met een vermogen van ten minste DM 10 mln. De omvang van de bijdragen dient te worden vastgesteld op grond van de fiscale winstcijfers, na correcties voor de tegemoetkoming op investeringsgebied e.d., of op grond van de bedrijfseconomisch zo goed mogelijk vastgestelde commerciële winstcijfers, d.w.z. zonder stille reserveringen e.d.

Büttner verzet zich niet zonder meer tegen verhandeling van de vermogensaanspraken van de werknemers zoals Gleitze, maar hij wil deze toch ook niet al te gemakkelijk maken. Hij zou geen bezwaar hebben tegen de omwisseling van de aanspraken van het nationale fonds in andere vermogenswaarden (bijv. een eigen huis). In geval van een conjunctuurteruggang zou men zelfs ruime deblokkeringmogelijkheden kunnen openstellen. Zo zou de vermogensaanwasdeling een conjunctuur-stabiliserende invloed kunnen hebben. De leiding van een beleggingsgemeenschap moet onder alle omstandigheden vrij kunnen muteren in haar portefeuille. Ook hiervan kan een conjunctuur-egaliserende impuls uitgaan door de aankoop van aandelen in een depressie en van obligaties bij een overspannen hoogconjunctuur.

Het heeft vrij lang geduurd aler de *Deutsche Gewerkschaftsbund* zich officieel duidelijk uitsprak over de vermogensaanwasdeling. Dit geschiedde op 6 oktober 1964 in Düsseldorf. Daar werd te kennen gegeven, dat het marktproces niet in staat is het nationaal inkomen en diensten-gevolge de vermogens billijk te verdelen. Het vermogen ontstaat uit de arbeid van allen en door consumptiebeperking. Er dienen derhalve maatregelen genomen te worden ten einde niet alleen de kapitaalverschaffers, maar *alle* werknemers — ook de staatsdienaren en die in de landbouw — deelgerechtigd te maken tot de vermogensaanwas in het bedrijfsleven. De vermogensaanwasdeling behoort bovenop het loon te komen en in C.A.O.'s te worden vastgelegd. Men moet de werknemers zoveel mogelijk vrij over hun vermogen laten beschikken, maar „unter Wahrung des Zieles einer wirksamen Vermögensbildung“. De wetgever dient de vermogensvorming bij brede lagen van de bevolking te stimuleren door fiscale faciliteiten en dit zowel voor de besparingen uit het loon als voor die uit vermogensaanwasdeling.

De *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* nam reeds in 1954 een actieve vermogensspreidingspolitiek in haar

³⁾ H. W. Büttner: „Eigentumsstreueung über Sozialkapital“ in *Sozialer Fortschritt*, 1958, blz. 79.

programma op. Op een partijcongres in 1960 in Hannover kwam zij met nader uitgewerkte plannen, die veel overeenkomst hadden met de voorstellen van Gleitze en Büttner.

De S.P.D. wilde bij de wet een „Deutsche Nationalstiftung“ laten oprichten. Dit fonds zal zijn middelen ontvangen uit successierechten, vermogensbelasting over grote vermogens en uit een extra belasting — gedacht werd aan 20 pCt. — op de winsten van grote ondernemingen. De belasting mag zowel in de vorm van waardepapieren als in die van contanten worden voldaan. De Stichting geeft tegenover de ontvangen middelen „Deutsche Volksaktien“ uit, die — en hier komt een belangrijk verschil met de voorstellen uit de kring van de vakbonden — iedereen mag kopen. Voor gehuwde personen met een inkomen van minder dan DM 16.000 en voor ongehuwden met een inkomen van minder dan DM 8.000 zou de aankoop tegen een gereduceerde prijs (tot 50 pCt. reductie toe) mogelijk moeten zijn. De opbrengst uit de verkoop van de Volksaktien komt aan de Staat, die daarmee bijv. de onderontwikkelde gebieden zou kunnen steunen.

Over het beheer van de Stifting wordt niet veel meer te kennen gegeven dan dat de leiding daarvan bij geen vennootschap een gebruik van haar stemrecht mag maken voor een aandelenpakket, dat 5 pCt. van het uitstaande aandelenkapitaal te boven gaat. Door spaarpremies en fiscale faciliteiten dient nog extra te worden bevorderd, dat inderdaad zoveel mogelijk personen Volksaktien kopen en aanhouden. Over een directe blokkering wordt niet gesproken.

In 1964 sprak de S.P.D. zich in „Eigentum für alle: Aufgabe unseres Jahrzehnts“ nog slechts uit voor een grotere stimulering van het sparen, privatisering van overheidsondernemingen voor zover dit in overeenstemming is met het algemeen belang, het gebruik van een groter gedeelte van de besparingen voor collectieve voorzieningen en de stichting van een sociale beleggingsgemeenschap.

Beoordeling van de plannen

DOOR middel van collectieve vermogensaanwasdeling kan men in principe tot de ruimste vermogensspreiding komen. Men zou zodoende alle landgenoten in de totale nationale winst kunnen laten delen, die, vooral ten behoeve van interne financiering, ook in West-Duitsland hoger pleegt te zijn dan nodig lijkt met het oog op de door de ondernemingen gebrachte offers. In de plannen uit de kring van de Duitse vakbonden worden evenwel uitsluitend de werknemers als gerechtigden genoemd.

Uit het oogpunt van een zo breed mogelijke vermogensspreiding kan men achter de plannen van de Sozialdemokratische Partei Deutschlands zelfs een groot vraagteken plaatsen. De Volksaktien moeten immers worden *gekocht*. Ingevolge de prijsreductie en de voorgestane fiscale faciliteiten alsmede de overheidspremietoeslagen, zal het zelfs mogelijk zijn, dat personen zonder enig vermogen, die op grond van hun inkomen, gezinssamenstelling of andere verplichtingen niet in staat zijn om te sparen, mede de belasting zouden gaan opbrengen om beter gesitueerden te helpen bij de vergroting van hun vermogen.

(I. M.)

Met een aandeel

VEREENIGD BEZIT VAN

Bij een bedrijfstaksgewijze vermogensaanwasdeling zal alleen het geven van gelijke aanspraken aan de werknemers binnen de bedrijfstak mogelijk zijn. Er zouden evenwel nog grote verschillen kunnen voorkomen tussen de werknemers in verschillende bedrijfstakken. Het groepsegoïsme van werkgevers en werknemers binnen een florerende bedrijfstak zou er gemakkelijker dan thans toe kunnen leiden, dat de desbetreffende ondernemingen bij een toename van de winsten de prijzen niet verlagen ten gunste van alle consumenten, maar dat zij zoveel mogelijk winst trachten te verdelen onder de leden van de eigen bedrijfstak.

Een collectieve landelijke vermogensaanwasdeling kan uiteraard alleen maar wettelijk worden opgelegd. De ondernemers zullen dit als een belasting voelen, waarbij dan nog de deskundig geleide en behoorlijk renderende ondernemingen een gedeelte van hun winst zien gaan naar de werknemers van marginale ondernemingen. Dit lijkt niet bevorderlijk voor een optimale benutting van de aanwezige arbeidskrachten en een toename van de arbeidsproductiviteit. Het is derhalve voor de hand liggend, dat de leiders van de florerende ondernemingen zullen trachten zo weinig mogelijk in het nationale fonds te storten, bijv. door zoveel mogelijk af te schrijven en overdreven voorzieningen te treffen. Om dit enigszins te ondervangen kan de wetgever uitgaan van de fiscale winsten, eventueel gecorrigeerd voor fiscale investeringsfaciliteiten e.d., mits daarvoor ten minste tijdig redelijk betrouwbare cijfers te verkrijgen zouden zijn. Dit is ook één van de twee alternatieven, die Büttner stelt. Het blijft dan echter nog mogelijk, dat de ondernemers hun uitgaven zoveel mogelijk opvoeren ten gunste van eigen werknemers, eigen bedrijfsleiding en eigen aandeelhouders.

Ten einde bij een landelijk winstdelingsstelsel een nog enigszins ordelijk verloop en een uit rechtvaardigheids-overwegingen aanvaardbaar resultaat te bereiken, zal de overheid ten slotte wel verplicht zijn behalve de vaststelling, van de balansposten en de winstbepaling, ook nog alle lonen, tantièmes, secundaire beloningsvormen alsmede de winstverdeling in uitkeerbare en in te houden vorm binnen elke onderneming tot in details te regelen. Hieraan is door de opstellers van de Duitse plannen niet voldoende aandacht geschonken. Men mag trouwens in het algemeen wel zeggen, dat bij deze plannen alles te veel macro-economisch is bezien en dat de opstellers weinig oog hebben gehad voor de micro-economische problemen, die een collectieve winstdeling kan oproepen.

De voorstellen van Gleitze om de bijdragen van de ondernemingen aan de te creëren beleggingsgemeenschap te laten afhangen van de omvang van de investeringen of de afschrijvingen of van de hoogte van de uitbetaalde dividenden lijken ook weinig doordacht. Als men de omvang van de investeringen als grondslag neemt, zou men juist de meest kapitaalintensieve bedrijven, die gewoonlijk de grootste produktiviteitstoename kennen, gaan belasten ten gunste van de meer arbeidsintensieve bedrijven. Het nemen van de dividenduitkeringen als grondslag geeft blijk van een vergaande naïviteit. Het zal dan, vooral voor de grote ondernemingen welke Gleitze wil belasten, toch vrij eenvoudig

zijn om meer winst in te houden en de aandeelhouders, zo nodig, te compenseren door „vette” claims bij emissies.

De ondernemers zullen de bijdragen aan een nationaal fonds anders belasting en derhalve aan een kostenstijging opvatten, welke zij zullen trachten door te berekenen. Bij de voorstellen van Gleitze, waarbij de vermogensaanspraken in feite tot de pensionering van de werknemers geblokkeerd blijven, lijkt de kans op een afwenteling van de kosten in het binnenland echter vrij gering. Het voor consumptie beschikbare inkomen van de werknemers stijgt immers niet. Voor zover de kosten op het buitenland zijn af te wentelen, kan van de daardoor gunstiger wordende betalingsbalanspositie een inflatoire impuls uitgaan. Wanneer na niet al te lange tijd deblokking van de vermogensaanspraken van de werknemers mag plaatsvinden, zoals Büttner voor ogen schijnt te staan, zal het van de mate van verzilvering afhangen in hoeverre het systeem tot inflatoire impulsen leidt.

Van de plannen van de S.P.D., waarbij het de bedoeling is dat uit het lopende inkomen van de kleine spaarders Volksaktien gekocht worden, zal, als dit tot een geringere consumptie leidt, een deflatoire impuls uitgaan, die zelfs in werkloosheid zou kunnen uitmonden, tenzij export uitkomst zou brengen.

Aangezien alle behandelde voorstellen het mogelijk maken vermogenswaarden als bijdrage in een nationaal fonds in te brengen, behoeft de liquiditeitspositie van het bedrijfsleven niet in gevaar gebracht te worden. Wel zou het kunnen zijn, dat de lust tot investeren in het eigen land afneemt.

De langdurige blokkering van de aanspraken van de werknemers, zoals onder meer Gleitze die voorstelt, moge uit nationaal-economisch oogpunt voordelen hebben, voor de werknemers is deze uiteraard minder aantrekkelijk. Zij krijgen immers slechts vermogen, waar zij lange jaren niets mee kunnen doen en dat voorlopig slechts een zeer gering inkomen zal afwerpen. Een dergelijk systeem zal ook weinig opvoedend werken. Dan lijken de voorstellen van Büttner, die veel ruimere deblokkeringsmogelijkheden wil toestaan, voor de werknemers aantrekkelijker.

De ideeën van Büttner om de vermogensaanwasdeling als een conjunctureel instrument te gebruiken lijken evenwel minder aanbevelenswaardig. Men zou de werknemers dan immers tot verkoop van hun deelnemingen willen aansporen wanneer deze het minste waard zijn en men zou verkoop zoveel mogelijk willen tegengaan in een periode van conjuncturele hoogspanning, wanneer de koersen voor aandelen juist het hoogste plagen te zijn.

Mede uit pedagogische overwegingen lijken de plannen van de S.P.D. om deelnemingen in de National Stiftung ver beneden de reële waarde aan te bieden weinig aanbevelenswaardig. Dit kweekt gokkers in plaats van beleggers. Een aantal gegadigden zou bij verwezenlijking daarvan — eventueel met geleend geld — speculeren op grove koerswinsten. Inmiddels zijn overigens in Duitsland al zeer onaangename ervaringen opgedaan met dergelijke Volksaktien, bijv. met die van de Volkswagenfabrieken.

In de Duitse publikaties wordt niet gesproken over de

(I. M.)

1894 de voordelen van een afgeronde aandelenportefeuille

moeilijkheden, waarin de leiding van de beleggingsgemeenschappen verzeild zou kunnen geraken als men deze zou forceren om alle aangeboden aandelen en/of obligaties van de ondernemingen te aanvaarden. Zo valt wel te vermijden dat bij de ondernemingen liquiditeitsproblemen ontstaan, maar dit leidt tot andere, schier onoplosbare problemen. Hoe zal men de waarde van incurante aandelen bij de inbreng en bij latere vaststelling van de vermogenswaarde van het fonds — waarvan toch in elk geval de koers voor in- en uittreden dient bepaald te worden — vaststellen? Welke instantie zal voorts bijv. bepalen welk dividend over de ingebrachte aandelen betaald moet worden? Daarenboven zal zo'n beleggingsgemeenschap een, uit het oogpunt van een goed gefundeerd beleggingsbeleid, nauwelijks verantwoorde vermogenssamenstelling krijgen. Hierin kan zelfs het voorstel van Büttner om de beheerders van het fonds vrij te laten muteren in de beleggingen niet veel veranderen. Want wel de courante aandelen van goede kwaliteit zijn gemakkelijk verhandelbaar, doch niet de incurante van slechte kwaliteit.

De machtsconcentratie bij de beleggingsgemeenschap (pen), waarvoor men soms vrees toont, zou misschien wel gevaarlijk kunnen worden, indien het bestuur slechts uit personen uit één bepaalde groepering zou bestaan, bijv. alleen maar uit vertegenwoordigers van één bepaalde vakbond. Wanneer in het bestuur van zo'n beleggingsgemeenschap echter personen uit velerlei groeperingen zitting hebben, zal hierdoor de democratisering van de

aandeelhoudersvergaderingen van de naamloze vennootschappen eerder bevorderd kunnen worden. Gleitze spreekt al over werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers, maar men zou er nog vertegenwoordigers uit meer groeperingen bij kunnen betrekken.

Conclusie

DE plannen, die in West-Duitsland gelanceerd zijn om tot een collectieve vermogensaanwasdeling te komen, zijn in het algemeen vrij oppervlakkig en niet voldoende in details uitgewerkt. Gaat men wat meer op details in dan lijkt het weinig waarschijnlijk dat zij vatbaar zijn voor een succesvolle verwezenlijking. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat men hier nimmer toe is gekomen. In later jaren distancierden zowel de leiding van de Deutsche Gewerkschaftsbund als de leiding van de Socialistische Partij zich van de oorspronkelijke plannen. Op het congres in 1964 van de D.G.B. werd nog slechts zeer algemeen gesteld, dat er maatregelen genomen dienen te worden om tot vermogensaanwasdeling voor alle werknemers te komen. De S.P.D. ging in 1964 in „Eigentum für alle” niet veel verder meer dan het bepleiten van de op-richting van een sociale beleggingsgemeenschap en het nemen van maatregelen om de besparingen van de lagere inkomensgroepen te bevorderen.

In een slotartikel zal worden nagegaan welke mogelijkheden de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling biedt.

's-Gravenhage.

Drs. F. L. G. SLOOFF.

Geldmarkt en rentetarieven in de Verenigde Staten

IN een vorig artikel¹⁾ hebben wij erop gewezen dat de Amerikaanse banken met minimale kassen werken en dat de individuele bank voor haar liquiditeit vertrouwt op de geldmarkt. Weliswaar moeten de banken zekere wettelijke minima aan tegoeden bij de Federal Reserve Banks aanhouden (12-16½ pCt. voor direct opvraagbare deposito's en 4 pCt. voor termijndeposito's), maar van een eigen kasvoorraad boven de vereiste minima is bij vele banken geen sprake meer. Vele banken moeten van tijd tot tijd leningen op de geldmarkt opnemen om aan de wettelijke vereisten te voldoen. Dat dit mogelijk is, is te danken aan de hoog ontwikkelde geldmarkttechnieken. In dit artikel zal worden gepoogd om hiervan een indruk te geven, waarbij het uiteraard de bedoeling is om zoveel mogelijk de jongste ontwikkeling te schetsen. Ten einde dit te kunnen doen, is het nodig om eerst de geldmarktinstrumenten en de geldmarktinstellingen beurtelings de revue te laten passeren.

Vóór de tweede wereldoorlog bestond de Amerikaanse geldmarkt voornamelijk uit zeer korte leningen van de banken aan de effectenbeurs. Deze leningen werden reeds in 1934 bij de Securities Exchange Act aan bepaalde voorschriften gebonden in het kader van een selectieve kredietcontrole. Deze leningen bestaan thans nog wel, doch hun betekenis is zodanig teruggelopen, dat men niet meer van

een „markt” spreekt. De leningen worden op een „van geval tot geval”-basis afgesloten tegen wisselende rentepercentages. Op het ogenblik zijn deze percentages de hoogste die voor geld op korte termijn worden betaald. De bekende makelaarsfirma Merrill Lynch, Pierce, Fenner and Smith berekent een rente van 6½ tot 6¾ pCt. voor kleine en van 5¾ tot 6 pCt. voor grote beleggers.

Het karakter van de geldmarkt is thans niet meer het productief maken van tijdelijk overtollige kasmiddelen, maar het verschaffen van liquiditeiten aan banken en andere instellingen voor de tijdperken waarin zij daar behoefte aan hebben. Uiteraard betekent het verschaffen van deze liquiditeit voor de verschaffer wel een productief maken van tijdelijke middelen, maar het accent is geheel verschoven naar de liquiditeitsbehoefte van de banken, die met minimale kassen werken.

De belangrijkste geldmarktinstrumenten zijn thans:

1. (Korte leningen in) Clearing House en Federal Funds.
2. Schatkistpromessen en ander kortlopend regeringspapier (Government Securities).
3. Depositocertificaten (C.D.'s).
4. Dealer loans.
5. Interbank loans.
6. Papier van overheidsinstellingen.
7. Handelswissels en accepten.
8. Leningen van de Federal Reserve Banks in de vorm van disconteringen en repurchase agreements.

¹⁾ „Veranderingen in de structuur van het Amerikaanse bank- en financiewezen” in *E.-S.B.* van 25 mei 1966.

Ad 1.

Clearing House Funds zijn leningen verstrekt door afgifte van een cheque op een bank. Aangezien zo'n cheque pas betaalbaar is wanneer zij het Clearing House gepasseerd is, hetgeen een dag duurt, verkrijgt men geen direct geld („money today”), maar „money tomorrow”. Federal Funds zijn tegoeden bij de Reserve Banks. De overdracht hiervan kan onmiddellijk gebeuren, zolang de telefoon- en telegraaflijnen van de Federal Reserve Banks open zijn. Heeft men dus direct geld nodig, dan moet men Federal Funds lenen (in financiële kringen spreekt men van „kopen”). Men kan zelfs Federal Funds kopen en betalen met een (iets hogere) cheque. Men heeft dan geld voor één dag geleend. Wanneer de banken van elkaar lenen, geschiedt dit in de regel in Federal Funds. Ook schatkistpromessen worden als regel tegen Federal Funds verhandeld. Er zijn thans zelfs makelaars die zich uitsluitend bezighouden met de aan- en verkoop van Federal Funds.

Ad 2.

Schatkistpromessen en andere kortlopende Government Securities vormden in de jaren 1946-1950 het belangrijkste deel van de geldmarkt. Ongeveer 80 pCt. van dit papier was in het bezit van de handelsbanken en de Federal Reserve Banks. In 1956 was dit reeds tot minder dan 10 pCt. teruggelopen. Dit papier bevindt zich thans voor het grootste deel in handen van grote bedrijven en van buitenlandse centrale banken.

Ad 3.

Dit zijn certificaten door de banken afgegeven tegen termijndeposito's. De certificaten zijn verhandelbaar en vormen thans het tweede belangrijke geldmarktinstrument in de Verenigde Staten. Het uitstaande bedrag is ongeveer \$ 13 mrd. (de orde van grootte van schatkistwissels is \$ 50 mrd.). De rente van driemaandspapier bedraagt ongeveer $5\frac{1}{4}$ pCt. De C.D.'s worden vooral geplaatst bij grote bedrijven en lagere overheden. Voor verdere bijzonderheden over het ontstaan van dit nieuwe instrument moge worden verwezen naar een vorig artikel ²⁾.

Ad 4.

„Dealers” zijn firma's die handelen in (meestal kortlopende) Government Securities (vooral schatkistpapier) en die steeds bereid zijn dit papier tegen door hen gepubliceerde tarieven te kopen en te verkopen. Er zijn vijf grote banken (drie in New York en twee in Chicago) die als zodanig optreden, alsmede twaalf zgn. *nonbank dealers*. Men zou deze laatste kunnen vergelijken met de (eveneens twaalf) *discount houses* in Londen. De *nonbank dealers* krijgen hun gelden door *dealer loans* van de *money market banks* om hun voorraad („position”) van dit papier te financieren. De *money market banks* zijn thans als verstrekkers van *dealer loans* voor een groot deel verdrongen door grote ondernemingen ²⁾. De rente op *dealer loans* van de banken ligt boven de rente op schatkistpromessen, maar bij de grote bedrijven kan dikwijls tegen het tarief voor schatkistpromessen worden geleend.

Ad 5.

De interbank loans hebben twee vormen. Het zijn in de eerste plaats leningen (meestal in Federal Funds) tussen

²⁾ „Enige recente ontwikkelingen op de geldmarkt en van het bankwezen in de Verenigde Staten” in *E.-S.B.* van 18 mei 1966.

gelijkwaardige banken. Historisch echter zijn het vooral leningen van kleine lokale banken van hun grotere correspondentbanken. Wegens de grote geografische afstanden houden kleine banken, vooral buiten de grote financiële centra, nog steeds vrij belangrijke tegoeden aan bij grotere banken. Van deze banken wordt dan op andere tijden geleend.

Ad 6.

Dit betreft papier van de Federal Land Banks, Federal Home Loan Banks, Federal Intermediate Credit Banks, Bank for Cooperatives en dergelijke instellingen. Dit papier, dat een goede rente geeft, bevindt zich grotendeels in handen van de grote ondernemingen en andere niet-bankinstellingen.

Ad 7.

Handelsswissels en accepten, hoewel weer toegenomen na 1930, spelen slechts een geringe rol. Het papier wordt door speciale makelaars verhandeld. Het Federal Reserve System houdt (voor open-marktoperaties) ook een kleine portefeuille handelsswissels aan. De eigenlijke handelsswissel is reeds lang door de *notes* van de financieringsmaatschappijen overtroffen.

Ad 8.

De leningen door de Federal Reserve Banks verleend aan member banks en dealers behoren eigenlijk niet tot de geldmarktinstrumenten omdat het hier gaat om hulp in laatste instantie. In de Verenigde Staten evenwel vat men dit blijkbaar niet zo streng op en beschouwt men dergelijke leningen als een regelmatige bron van liquiditeiten, vooral voor de dealers.

Discontering bij de Federal Reserve Banks is alleen mogelijk voor de member banks. Het disconto ligt als regel boven de rente op schatkistpromessen en is een *penal rate* (thans $4\frac{1}{2}$ pCt.). Bij de jongste tenders bleek de rente op driemaands schatkistpromessen het disconto te hebben overschreden.

Het is echter niet in de eerste plaats deze hoge rente die de banken weghoudt van de „discount window”, maar het „gesprek” met de Federal Reserve Banks. In beginsel wordt een member bank geholpen, maar wanneer dezelfde bank dikwijls komt, volgt er een ondervraging in verband met het door de bank gevolgde kredietbeleid. Aan de bank kunnen dan bepaalde „adviezen” worden gegeven. Om deze reden gaan banken er tegenwoordig toe over om hun liquiditeitspositie te herstellen door Federal Funds te kopen tegen een rente van $4\frac{5}{8}$ pCt. ($\frac{1}{8}$ pCt. boven het officiële disconto).

(I.M.)

5% Rente van uw spaargeld met een Spaardeposito (1 jaar opzegging) van de
Algemene Bank Nederland
(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

De Government Securities Dealers die geen banken zijn, kunnen niet tot de discount window worden toegelaten, maar de Federal Reserve Banks kunnen het initiatief nemen om hen tijdelijk aan liquide middelen te helpen. Dit gebeurt dan door *repurchase agreements*. De dealers verkopen aan de Federal Reserve Banks schatkistpapier (met een looptijd van hoogstens 15 maanden) voor een termijn van hoogstens 15 dagen, waarna de dealer het papier moet terugnemen. De rentevergoeding is meestal gelijk aan het officiële disconto, maar zij kan hoger of lager zijn. Dit hangt af van het advies van de manager van de Federal Open Market Account.

De discontopolitiek is secundair aan de open-marktpolitiek. Dagelijks komen alle dealers een gesprek houden met hoge beambten van het Federal Open Market Account (die de open-marktpolitiek uitvoert in opdracht van het Federal Open Market Committee). Op deze wijze worden alle gegevens over de positie van de geldmarkt en van de individuele dealers verzameld en besproken. De open-marktpolitiek wordt op deze (en van elders verkregen) gegevens gebaseerd. Tevens wordt dan aan dealers die tijdelijke hulp nodig hebben meegedeeld dat zij zich tot de discount window kunnen wenden.

In de regel worden de dealers slechts in staat gesteld om *repurchase agreements* aan te gaan met de Federal Reserve Bank wanneer de laatste van mening is dat de geldnood van de dealers slechts tijdelijk is en dat deze situatie min of meer in tegenspraak is met wat algemeen verwacht was, speciaal door de research-afdeling van de Federal Reserve Bank of New York (die de open-marktpolitiek uitvoert). Van de mogelijkheid om de liquiditeit te beïnvloeden door de discontopolitiek of door het verlagen of verhogen van de wettelijke minimum kaspercentages van de banken, wordt relatief weinig gebruik gemaakt. In de regel probeert men de markt in de hand te houden door de open-marktpolitiek, zulks in samenwerking met de Treasury, die de uitgifte van schatkistpromessen regelt.

De open-marktpolitiek is in de eerste plaats „defensief”, d.w.z. dat er middelen op de markt gebracht worden wanneer er door een onjuiste verdeling van de liquiditeit of door seizoenoorzaken of onvoorziene omstandigheden stagnaties dreigen op te treden. Daarnaast voert de Federal Reserve een „dynamic policy”, die tot doel heeft om zowel inflatie als deflatie tegen te gaan en om de groei te bevorderen. Uit het kopen of verkopen door de Federal Reserve op de open markt kan men uiteraard niet zien uit welke motieven is gehandeld. Wel kan men zeggen dat bij de dynamische politiek steeds rekening wordt gehouden met de plicht om de markt niet voor abrupte situaties te plaatsen. Een overgang naar een krappere geldmarkt zal in het begin gepaard gaan met defensieve maatregelen ten behoeve van de geldmarktinstellingen.

Voor de beoordeling van de geldmarkt is niet het officiële disconto het belangrijkste, maar de prijs van Federal Funds. Ook het Federal Reserve System acht de hoogte van de rente voor Federal Funds de beste aanduiding van de ruimte of krapte op de geldmarkt. Zowel door de krapte op de geldmarkt als door het toenemend gebruik van Federal Funds is de rente hiervoor in de afgelopen jaren aanmerkelijk gestegen. Enige jaren geleden bewoog de rente zich slechts op kritieke momenten op het niveau van het officiële disconto. Daarna werd dit regel, terwijl dit percentage thans overschreden is ($4\frac{5}{8}$ pCt.).

De rente voor nieuwe (driemaands) schatkistpromessen steeg eveneens, met een rendement van 4,64 pCt., boven het officiële disconto. Dit is vermoedelijk een vooruitlopen

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Participaties dagelijks ter beurse verhandelbaar
via uw bankier of commissionair.

(I.M.)

op een verwachte verdere stijging van de rente. Men is bevreesd om papier aan te kopen tegen de prijzen van de vorige tenders, omdat men hierop bij een rentestijging „koersverliezen” zou lijden, althans wanneer men vóór de aflossingstermijn zou willen of moeten verkopen. Voor de Government Securities Dealers geldt dit in het bijzonder. Het bedrijf van deze dealers bestaat uit aan- en verkopen van schatkistpapier, waarbij de prijzen tot in honderdsten van procenten worden genoteerd en het verschil tussen aan- en verkoop enkele honderdsten van een procent is. Zelfs een kleine stijging van de rente kan, bij de enorme omzetten van de dealers, grote verliezen opleveren. Het is te verwachten dat de dealers bij een stijgende rentestand proberen hun voorraad papier (hun „positie”) aan te houden tot de vervaldatum. De banken daarentegen willen schatkistpapier afstoten ten einde gelden vrij te maken voor beter renderende beleggingen (vooral wanneer de banken reeds gelden aantrekken met C.D.'s tegen nog hogere rente).

Dit alles verklaart ook waarom er zo'n grote vraag naar Federal Funds is, zodat de prijs daarvan tot boven het officiële disconto kon stijgen. Vooral de dealers zullen in een situatie als de huidige niet op grote schaal naar de discount window kunnen gaan, gezien de hierboven genoemde maatstaven, die daarvoor worden aangelegd. Dealer loans fluctueerden van $4\frac{3}{4}$ tot 5 pCt. In het licht van het voorgaande is deze koers nog niet eens zo hoog. Gewoonlijk is reeds de rente voor dealer loans hoger dan de rente voor kort overheidspapier. Wissels en accepten stegen tot 5 pCt. C.D.'s geven $5\frac{1}{4}$ pCt. rente. Hoewel de rente op de kapitaalmarkt ook is gestegen, is het verschil in rente voor kort en lang krediet steeds kleiner geworden. Eerste-klasobligaties renderen bijv. ongeveer 5 pCt., hypotheekleningen een rente van ongeveer $5\frac{1}{2}$ pCt., prima bankleningen eveneens $5\frac{1}{2}$ pCt.

Al met al mag men veronderstellen dat de rentestijging nog niet tot een eind is gekomen en dat dit ook niet de bedoeling van de autoriteiten is. Men zal met welgevallen zien dat de New Yorkse geldmarkt de betalingsbalans helpt verbeteren. Er wordt reeds melding gemaakt van Eurodollars die thans te New York worden uitgezet en dus als het ware gerepatrieerd zijn.

Maarn.

Prof. Dr. H. W. J. WIJNHOLDS.

Anarchie in het noorden

„Nog hield het schriklijk pleit van dwang en vrijheid aan”.
Tollens: Overwintering op Nova Zembla.

ALS het spel der maatschappelijke krachten ongewenste gevolgen dreigt te hebben, stelt men grenzen aan de vrijheid. Staat er geen druk meer op de gestelde grenzen, dan kan men de dwangmaatregelen ook nog formeel afschaffen; dat maakt meestal een goede indruk en soms spaart het papier en tijd.

Als er bijv. te weinig huurwoningen zijn, dreigen de huren op te lopen. Om dat te voorkomen verbiedt men huurverhogingen. Staan er later huizen leeg, dan is de dreiging opgeheven en kan de huurbeheersing worden afgeschaft.

In het noorden staan sommige soorten huizen leeg; voor die woningen is de huurbeheersing dus krachteloos geworden (evenals trouwens de beperking van bouwvergunningen voor diezelfde soorten woningen, maar daar gaat het hier niet om).

Nu schijnt Minister Bogaers evenwel ook andere huren vrij te willen laten, van soorten huizen dus die nog steeds schaars zijn. Wat zou de Minister (als het waar is) daar toch wel mee vóór hebben? Niet, mogen we hopen, het bevorderen van de „doorstroming” naar de thans leegstaande woontypen. Daar komt immers niets van terecht ¹⁾.

Voor de lezers die de vergadering van de Vereniging voor Staathuishoudkunde over het huurvraagstuk niet bijwoonden volgt hier nogmaals het voorbeeld, dat ook zonder logaritmen ieder wel overtuigd moet hebben.

Stel, er is een gezin met een inkomen van f. 140 schoon per week, dat door de woningnood alleen maar kan wonen in een nieuw huis van f. 150 per maand. Dit gezin zou liever een vooroorlogs, kleiner, minder gerieflijk huis hebben, niet uit standsbesef, maar omdat daar huren van f. 80 per maand voor worden gevraagd. In die oude huizen zit thans een aantal lieden met een inkomen van wel f. 850 per maand. Voor hen is het: blijf zitten waar je zit!, want voor die f. 70 per maand bespaarde huur is heel wat moois te koop.

Nu komt er een huurverhoging die de huur van het oude huis opvoert tot f. 110 per maand. De rijkaards van f. 850 per maand zien hun huurvoordeel gehalveerd, en nu willen ze wel het resterende voordeel opofferen om beter te wonen. Het minder bedeelde gezin ziet een huis van f. 110 vrijkomen, dat ze aanlokt omdat ze die f. 40 per maand heel goed kunnen gebruiken. Er wordt doorgestroomd ²⁾.

Zit er dan toch iets in huurverhoging als middel tot doorstroming? Neen, want

1. we zijn verhuiskosten en andere fricties vergeten, waardoor ook in dit voorbeeld de doorstroming wordt tegengehouden;

2. dit voorbeeld is het enige dat op papier door-

stroming mogelijk maakt en in enigszins belangrijke mate voorkomt.

Het is gemakkelijk genoeg, gevallen te bedenken waar het doorstromen na huurverhoging vlotter zou gaan, maar die gevallen komen in werkelijkheid niet voor. Er wonen niet veel echte rijkaards in vooroorlogse stulpjes. De dure huizen staan leeg omdat er zo weinig mensen zijn die zoveel huur willen betalen, niet omdat er zoveel gefortuneerde krotbewoners van lage huren profiteren. En die rapporten dan over al die lieden die graag meer huur willen betalen voor een nieuw huis? Tja, waar zijn die mensen gebleven, nu er in het noorden huizen leegstaan?

Misschien zijn sommige lezers nu nog niet overtuigd. Immers, als we de huren van de vooroorlogse huizen opvoeren tot vlakbij het naoorlogse niveau, dan gaat iedereen toch naar die naoorlogse huizen? Zeker, dat is waar: de naoorlogse huizen lopen vol, en van de vooroorlogse komen er leeg te staan. En nu heeft men *alle* minderbedeelde het leven even zuur gemaakt als voordien alleen die gedwongen huurders tegen f. 150 per maand het hadden.

Dat kan de Minister niet bedoelen. Wat bedoelt hij dan toch wel? Dat zouden we moeten weten, voordat de huur in het noorden wordt losgelaten. Het is immers wel zeker dat de huren van de thans nog schaarse woningtypen zullen worden opgedreven. De alom tegenwoordige inflatoire druk stort zich onmiddellijk in elke bres. De krotten stijgen het meest in prijs; hun bewoners hebben geen enkele uitweg.

Men kan er nog vrede mee hebben dat de huren van met nieuwbouw vergelijkbare woningen opgetrokken worden tot de „rendabele huur” die voor die nieuwbouw ten naaste bij gevraagd wordt. Dat zou de afgunst verminderen van de meestal jonge bewoners van nieuwe huizen op de zaligen die in oude huizen zitten. Maar ook dan kan de huurbeheersing nog niet worden afgeschaft, want de huren zouden soms boven het „rendabele” peil uit kunnen stijgen ³⁾.

Voor minderwaardige oude woningen is huurverhoging echter nooit te rechtvaardigen. „Vrijheid” klinkt wel veel beter dan „dwang”, maar hier zijn geen van beide van toepassing. Wat er dreigt in het noorden, is anarchie.

Wassenaar.

J. SANDEE.

¹⁾ *Het huurvraagstuk*, preadviezen voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde, 1965, blz. 91.

²⁾ Ook zonder huurverhoging zou de ruil kunnen plaatsvinden, als het arme gezin het rijke zou willen subsidiëren met f. 30 per maand!

³⁾ Dit is allerminst denkbeeldig. In het westen liggen de kooprijzen van bestaande woningen nog steeds boven de kosten van equivalente nieuwbouw.

Krottenjammer van een Rotterdammer

ALS men door Rotterdam dwaalt, krijgt men de indruk dat er nog vele buurten zijn, die niet voldoen aan zelfs bescheiden eisen van volkshuisvesting. Meestal gaan daarbij diverse factoren samen uit de volgende categorieën:

- de algemene stedenbouwkundige karakteristiek ter plaatse;
- bezwaren uit de aard van de naaste omgeving;
- gebreken voortvloeiend uit het bouwtype;
- onvoldoende ruimte en afmetingen;
- gebreken t.a.v. indeling en inrichting;
- onvoldoende hygiënische voorzieningen;
- gebreken t.a.v. de technische samenstelling.

Voor een gedetailleerd oordeel over de kwantitatieve omvang van dit tekort in kwalitatieve huisvesting zou men moeten beschikken over de gegevens per woning. Dit zal voor de technische uitvoering van plannen tot verbetering inderdaad noodzakelijk zijn. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten beijvert zich om doelmatige werkwijzen te bevorderen.

Voor een algemene indruk kan men zoeken naar een eenvoudige maatstaf, waarmede men de orde van grootte van het kwaad kan benaderen. Gaan we ervan uit, dat de opvattingen over redelijke huisvesting in de tijd evolueren, dan is de ouderdom van een woning zo'n eenvoudige maatstaf. Nu kan men natuurlijk tegenwerpen, dat woningen die een honderd jaar geleden bestemd werden voor bewoning door — wat men gemakshalve de Rotterdamse aristocratie kan noemen — reeds aan vele heden ten dage te stellen eisen voldeden en intussen vaak zijn aangepast, zodat deze categorie buiten beschouwing kan blijven, maar dit aantal is in verhouding tot het totaal in die tijd gebouwde woningen niet zo groot. In de tweede plaats hebben vele van deze „herenhuizen” een andere bestemming gekregen, o.a. als kantoor, bureau, winkel, atelier enz. en zijn dus niet meer in de woningvoorraad opgenomen. In de derde plaats zijn er later gebouwde woningen, die wat kwaliteit betreft overeenkomen met het gemiddelde van woningen, die 20 of meer jaren ouder zijn, hetgeen mogelijke overschatting minstens compenseert. Al met al is de ouderdom van woningen een vrij redelijke maatstaf om een globale indruk te krijgen.

Bezie men de woningen uit de verschillende bouwjaren, dan zijn in het algemeen de woningen van vóór 1905 thans minder acceptabel. Volgens een als representatief aan te merken steekproef telde Rotterdam per 1 januari 1962 nog 37.000 van deze woningen. Hiervan zijn er inmiddels een 1.000 gesloopt of gemiddeld per jaar 250. Zou men zich voornemen om de overige 36.000 vóór 1980 te liquideren dan zou dit dus betekenen rond 2.500 woningen per jaar. Een top in het aantal jaarlijks gesloopte woningen vertoonde 1965 met ca. 500. De conclusie ligt voor de hand. Nu kan men stellen dat dit een inhalen van achterstand zou zijn, maar de gemiddelde cijfers per bouwjaar van aanwezige woningen stijgen in de tijd en zo tellen de volgende 20 bouwjaren (1905-1924) ruim 50.000 woningen. Als we dus voor de periode 1980-2000 dezelfde werkwijze zouden toepassen, dan betekent dit eveneens 2.500 te amoveren woningen per jaar. Daarna zou een overeenkomstig cijfer nog sterk gaan stijgen.

Als men verwacht dat de opvattingen over een redelijke huisvesting in een trager tempo zullen evolueren omdat de voor alle tijden ideale woning langzamerhand wordt benaderd, kan men in een later stadium het tempo vertragen, waardoor de gemiddelde levensduur van het hierboven stilzwijgend ontwikkeld maximum van 75 jaar zal stijgen tot bijv. 100 of meer jaar. Gezien verscheidene na de oorlog gebouwde complexen achten wij deze zienswijze voorlopig nog niet houdbaar, maar afgezien van de toekomstvisie welke men koestert, zal toch aan een opruiming van de hierboven genoemde 36.000 woningen binnen afzienbare tijd — gesteld werd vóór 1980 — niet te ontkomen zijn.

In 1965 werden in Rotterdam rond 4.500 woningen gebouwd en per ultimo 1965 was eenzelfde aantal in aanbouw. Als de woningsanering in het voorgestelde tempo zou worden aangevat, zou de woningvoorraad bij dit bouwtempo slechts met 2.000 woningen per jaar stijgen. Het woningtekort te Rotterdam werd per 1 januari 1963 geraamd op rond 20.000 woningen. Na 10 jaar zou dit tekort dus zijn ingehaald, mits er niet meer nieuwe gegadigden voor een woning bijkomen dan er verdwijnen. Het geboortecijfer ligt ca. 8 per 1.000 inwoners hoger dan het sterftcijfer en in het verleden was dit verschil meestal nog groter. Dat betekent — uitgaande van de vorige cijfers — een noodzakelijk vertreksaldo van een 6.000 à 8.000 in-

(I. M.)

BELEG INTERNATIONALAAL

BELEG IN **Interunie**

BELEG INTERNATIONALAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

woners per jaar en daarmee hebben wij het vraagstuk uitgebreid tot een ruimere omgeving: Waterweggebied, Rijnmond en eventueel verder. Men zou het probleem dus voor deze gehele conglomeratie moeten bezien, maar dat strekt verder dan het doel van dit artikel.

URGENTER lijkt de vraag naar de complicaties bij het achterblijven van de amovering van verouderde woningen. De woningen gaan achteruit in kwaliteit door o.m. verwaarlozing van het onderhoud, terwijl de opvattingen over huisvesting zich ontwikkelen, d.w.z. dat de verkrotting tweezijdig stijgt. De gevolgen daarvan komen voor een deel ten laste van de geestelijke en lichamelijke gezondheidszorg en voor een ander deel ten laste van de sociale zorg en het maatschappelijk werk. Men moet de betreffende buurten in toenemende mate sociaal — in ruime zin bedoeld — begeleiden.

In wijken als Hillegersberg, Schiebroek, een groot deel van Overschie en Kralingen enz., acht men weinig sociale begeleiding nodig. Deze behoefte wordt in het bijzonder gevoeld ten aanzien van de bovenbedoelde oude buurten, bijv. de Afrikaanderwijk. Dit ligt natuurlijk niet uitsluitend aan de huisvestingsomstandigheden, maar niet ontkend kan worden dat het woonklimaat een belangrijke factor is voor de bepaling van de milieufactoren, die op hun beurt weer van invloed zijn op karaktervorming, norm-besef enz. Sport, recreatie, sociale- en gezondheidsmaatregelen zijn positieve, opbouwende factoren; verkrotting is ontegenzeggelijk een sterk negatief werkende factor. Het lijkt dus alleszins aan te bevelen om met meer kracht dan tot dusver te trachten dit nog steeds groter wordend lek in het denkbeeldige vat dat wij willen vullen met mooie, doeltreffende, opbouwende, vruchtbare voorzieningen, in versneld tempo te dichtten om te voorkomen, dat het vergelijkbaar wordt met het vat der Danaïden.

Rotterdam.

J. ZWAKHALS.

GELD- EN KAPITAALMARKT

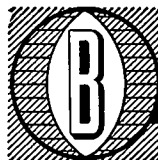
Geldmarkt

DE banken hebben in de op 20 mei eindigende zeventiendagse periode hun kaspositie verder kunnen versterken; de tegoeden bij De Nederlandsche Bank stegen tot f. 285 mln. Tegelijkertijd verminderde het totaal van de financiële hulp, die de centrale bank de banken heeft verschaft. Het totaalbedrag van de disconteringen en de voorschotten in rekening-courant daalde van f. 500 mln. tot f. 386 mln. Het valt op, dat het bedrag der disconteringen sedert eind april elke week is toegenomen. Dit wijst erop, dat de banken zich op een langdurige krapte hebben ingesteld. Doorgaans gebruikt men de methode van het opnemen van voorschotten in rekening-courant, welke, ofschoon het rentetarief hoger is, elk ogenblik kunnen worden afgelost waardoor de rentekosten veelal toch lager zijn.

De bankkassen zijn gevoed uit twee bronnen nl. door de Staat, wiens tegoed verder met f. 135 mln. is teruggelopen, en door verkoop van deviezen aan De Nederlandsche Bank; de goud- en deviezenvoorraad nam met f. 123 mln. toe.

De uitbreiding van de bankpapiercirculatie slokte echter f. 118 mln. op. In de afgelopen week heeft de uitzetting van de omloop verdere voortgang gevonden. De geldmarktsituatie is bijzonder krap gebleven.

E.-S.B. 1-6-1966

VOOR ADVERTENTIES EN
RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL
ADVERTENTIE BUREAU

BOLIJN

KONINGSPLEIN 12-14 • AMSTERDAM • TEL. 247161

(I. M.)

Kapitaalmarkt

IN het eerste kwartaal van 1966 konden de hypotheekbanken — vergeleken met de eerste drie maanden van 1965 — het bedrag van de uitgifte van pandbrieven praktisch verdubbelen. In eerstgenoemd tijdvak werd voor f. 49 mln. over de toonbank verkocht, tegen bijna f. 25 mln. in het eerste kwartaal van vorig jaar. Ondanks de hoge rente — 8-jarige pandbrieven worden a pari tegen 6³/₄ pCt. uitgegeven — blijkt bij gegadigden voor eigen woningbezit toch nog belangstelling voor hypothecaire leningen te leven. Men mag immers aannemen, dat de hypotheekbanken de opgenomen gelden doorgeven.

Op de emissiemarkt is er zowaar een claimemissie, nl. van de Twentsche Kabelfabriek a pari, aangekondigd. Dit laatste komt weinig voor, al heeft de desbetreffende onderneming reeds diverse soortgelijke emissies op zijn naam. De beurskoers reageerde met een daling, hetgeen onder de huidige omstandigheden te begrijpen valt.

De mededeling van de Minister van Financiën, dat het begrotingstekort over 1966 aanmerkelijk groter zal worden dan voorzien, doet vermoeden, dat de Rijksoverheid hoopt dit jaar toch nog een belangrijk bedrag op de kapitaalmarkt te kunnen opnemen. Dit te meer omdat het de bedoeling schijnt te zijn uit de stortingen op de voorschrijffrekeningen een bedrag voor de financiering van de gemeentelijke investeringen ter beschikking te stellen. Dat binnen de overheidssector krachten worden ontwikkeld waardoor enige ontspanning op de kapitaalmarkt zou kunnen ontstaan lijkt voorsnog weinig waarschijnlijk.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	20 mei 1966	27 mei 1966
Algemeen	343	361 — 304	304	310
Internationale concerns	477	513 — 417	417	426
Industrie	313	322 — 286	286	291
Scheepvaart	136	140 — 120	121	120
Banken en verzekering	180	187 — 148	149	149
Handel enz.	163	167 — 149	149	154

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 105,30	f. 109,50
Unilever, cert.	f. 114	f. 93	f. 94
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 135,30	f. 139,80
A.K.U.	389	344	358½
K.L.M.	f. 268	f. 326	f. 374
Hoogovens, n.r.c.	440	350	353½
E.M.S.	190	186	186
Kon. Zout-Ketjen	765½	582	575½
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 167	f. 169
Robeco	f. 222	f. 203	f. 206

New York.

Dow Jones Industrials	964	877	897
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,74	6,69
Aandelen: internationalen b) ..	4,0	.	.
lokale b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4½	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

Van Doorne's
Automobielfabriek N.V.,

zoekt in verband met de snelle uitgroei van haar organisatie:

enige jonge bedrijfseconomische medewerkers

De gedachten gaan uit naar economen en ingenieurs welke interesse en zo mogelijk reeds enige ervaring hebben opgedaan op onderstaande terreinen:

1. Systeem-analyse, ter voorbereiding van de automatisering (IBM 360/40) der administratie, in de ruimste zin van het woord.
2. Het doen van onderzoeken in de kantoor-afdelingen op het terrein van organisatiestructuur, methoden en procedures.

Voor deze functies is analytisch vermogen, goede contactvaardigheid, doorzettingsvermogen en het kunnen werken in teamverband van groot belang.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties, welke strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld, worden gaarne ingewacht bij het hoofd van de afdeling personeelszaken, Geldropseweg te Eindhoven, onder vermelding van nr. 200/8002.

van Doorne's
Automobielfabriek n.v.
Eindhoven

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam